

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

TRAN PHUONG NHUNG

České sloveso a výuka vietnamských bohemistů

**The Czech Verb
and Teaching Vietnamese Students of Czech**

PRAHA 2009

Vedoucí práce: Doc. PhDr. MILAN HRDLIČKA, CSc.

PODĚKOVÁNÍ

Při předání této bakalářské práce k posouzení v rámci ukončení mého bakalářského studia na FF UK v Praze bych chtěla předem poděkovat vedoucímu své bakalářské práce panu Doc. PhDr. Milanovi Hrdličkovi, Csc., za jeho rady, připomínky, trpělivost a hlavně čas, který mi věnoval během zpracování této práce. Ráda bych poděkovala paní PhDr. Lucii Hlavaté, PhD., vedoucí oboru vietnamistiky na Ústavu Dálného východu FF UK, za hodiny konzultace týkající se teorie vietnamštiny. Můj dík patří Janě Říhové za pročetí rukopisu a Simoně Sailerové za pravopisnou kontrolu angličtiny.

Touto cestou bych chtěla poděkovat všem kantorům Ústavu bohemistických studií za předání vědomostí, za rady do života, za laskavost a vstřícnost po celou dobu mého studia na FF UK.

Své mamince vděčím za vše a děkuji za všestrannou podporu při mém studiu. Se steskem po svém tatínkovi dopisuji tyto řádky.

PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.“

V Praze dne 21. července 2009

ANOTACE

Má bakalářská práce je zaměřena na české a vietnamské sloveso, protože sloveso je základ české věty. Je rozdělena do tří kapitol. V prvních dvou kapitolách práce jsem čerpala informace z literatury, kterou uvádím v bibliografii. Porovnávala jsem češtinu a vietnamštinu z typologického hlediska. Vypsala jsem rozdíly mezi flexivním a izolačním jazykem. Třetí kapitola je zaměřena na lingvodidaktickou prezentaci českého slovesa pro vietnamské mluvčí.

ANNOTATION

My BA thesis is focused on the Czech and Vietnamese verb because verb is the basis of a Czech sentence. It is divided into three chapters. In the first two chapters of my work I used information gained from the sources listed in the bibliography. I compared the two languages with respect to typology. I discussed the differences between flexional and isolating languages. The third chapter is focused on a method of presenting the Czech verb to Vietnamese learners of Czech.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

české sloveso – Czech verb

čeština – Czech

lingvodidaktická prezentace - teaching

mluvnická kategorie – grammatical category

typ jazyka – type of language

typologie – typology

vietnamské sloveso – Vietnamese verb

vietnamština - Vietnamese

OBSAH

Seznam zkratk.....	7
Úvod.....	8
1 Čeština a vietnamština z typologického hlediska	9
1.1 Fonologická typologie.....	9
1.2 Strukturní typologie.....	11
1.3 Syntaktická typologie.....	13
1.4 Morfologická typologie.....	14
1.5 Vybrané charakteristické rysy češtiny.....	16
1.5.1 Stratifikace českého národního jazyka	19
1.6 Vybrané charakteristické rysy vietnamštiny	22
1.6.1 Vietnamské dialekty	25
2 Vybrané mluvnické kategorie českého a vietnamského slovesa	26
2.1 České sloveso	26
2.2 Vietnamské sloveso.....	27
2.3 Slovesné kategorie	27
2.3.1 Osoba.....	27
2.3.2 Číslo.....	28
2.3.3 Čas.....	28
2.3.4 Způsob	32
2.3.5 Slovesný rod.....	35
2.3.6 Slovesný vid	38
2.4 Slovesné třídy a vzory	42
3 Doporučení pro lingvodidaktickou prezentaci českého slovesa pro vietnamské mluvčí	45

4 Závěr.....	52
5 Resumé / Summary	53
7 Bibliografie.....	54

SEZNAM ZKRATEK

- aj. – a jiné
- apod. – a podobně
- atd. – a tak dál
- č. - číslo
- čes. – český
- bud. – budoucnost
- min. – minulost
- např. – například
- nom. – nominativ
- pl. – plurál (číslo množné)
- popř. – popřípadě
- pozn. – poznámka
- př. – příklad
- zvl. – zvláště
- sg. – singulár (číslo jednotné)
- sl. – slovo
- srov. – srovnej
- str. – strana
- tj. – to jest
- tzv. – tak zvané

ÚVOD

K napsání této práce mě přivedl můj osobní vztah k češtině a především rostoucí počet mých krajanů v České republice v posledních letech.

Někdo sem přijel studovat, někdo za účelem společného soužití rodiny, jiný za prací. Ať sem přijel kdokoli a za jakýmkoli účelem, nachází se v cizím a neznámém prostředí, setká se s odlišnými zvyky, neznámými lidmi, novou kulturou a ve všem ho brzdí jazyková bariéra. Být cizincem je hodně těžké, ale každý cizinec by se měl přizpůsobit nové společnosti, tedy české společnosti, jestliže v ní chce fungovat. Neplatí to jenom zde, ale všude na světě, rozhodli se opustit svou rodnou krajinu a začít nový život v jiném koutku světa. První krok k dosažení svých cílů je znalost českého jazyka, která každému cizinci usnadní život v České republice, který je beztak těžký.

Vietnamské děti, které se narodily v České republice nebo tu vyrůstaly, problémy s češtinou nemají, naučily se ji spontánním odposlechem a prožitkem. U starších a nově příchozích je to něco jiného.

Naučit se dobře český jazyk, to chce trpělivost, čas a hlavně píli. Čeština je hodně těžký jazyk a cizincům, zvláště vietnamským mluvčím, dělá velké potíže skloňování jmen a časování sloves. Jelikož vietnamština tyto kategorie nemá. Čeština a vietnamština se od sebe značně liší, z hlediska fonetiky, gramatiky i syntaxe.

V této práci se budu zabývat pouze slovesem, a to z důvodů, že sloveso je základ české věty. Uvedu charakteristické rysy češtiny a vietnamštiny z typologického hlediska, budu srovnávat vybrané mluvnické kategorie českého a vietnamského slovesa.

Cílem mé práce je navrhnout doporučení pro lingvodidaktickou prezentaci českého slovesa pro vietnamské mluvčí. Budu vycházet především ze svých vlastních chyb a chyb svých příbuzných, přátel, známých a krajanů v češtině.

1 Čeština a vietnamština z typologického hlediska

Typologie studuje jazyky z hlediska rysů charakteristických pro jazykové typy a každý jazyk se do některého z nich snaží zařadit. Principy, na nichž se typologické teorie budují, vycházejí z vhodných konceptuálních schémat, obvykle však z jednotlivých jazykových rovin. Tak dochází k typologii fonologické, strukturní, syntaktické a morfologické. Vedle genetické je právě typologická klasifikace jazyků nejrozšířenější.

(Viz F. Čermák, 2007)

1.1 Fonologická typologie

Fonologie je lingvistická disciplína, která zkoumá zvukovou stránku přirozeného jazyka. Studuje rozdíly mezi jednotlivými fonémy i zvukové jevy na vyšší úrovni (tzv. suprasegmentální rovina). Pokud mají tyto jevy schopnost rozlišovat význam slov, označují se jako distinktivní rysy.

Distinktivními rysy mohou být např. délka samohlásek, délka souhlásek (krátká x dlouhá), znělost (znělá x neznělá), zaokrouhlenost (zaokrouhlená x nezaokrouhlená), otevřenost (otevřená x středová x zavřená), přednost (přední x střední x zadní), palatalizace (palatalizovaná x nepalatalizovaná), přízvuk (pevný x pohyblivý), intonace, charakter slabiky aj.

Slabika je základní stavební jednotka souvislé řeči, nejmenší reálná jednotka výhradně zvuková. Každá slabika obsahuje jádro (nukleus), které představuje v daném seskupení hlásek sonoritní vrchol. Stavba slabiky obsahuje tři základní části: nukleus – slabičný vrchol, který je podmínkou existence slabiky (ve všech jazycích slouží jako nukleus slabiky samohlásky (*sjezd*), v některých jazycích také sonorní souhlásky), praetura – konsonant (souhláska) nebo konsonantická skupina předcházející nukleus (*sjezd*), koda –

konsonant nebo konsonantická skupina, která stojí za neukleem a slabiku uzavírá (*sjezd*). Praetura a koda jsou části, které mohou ve slabice chybět.

(Viz Z. Palková, 1994)

PRAETURA	ZÁKLAD	
	NUKLEUS	KODA

Tabulka č. 1: Stavby české slabiky

Přízvuk (akcent) je důraz na určitou slabiku slova. V jazycích s pevným přízvukem je přízvuk vždy nebo zpravidla jen na určité slabice (např. první v češtině, předposlední v polštině, poslední v turečtině). V jazycích s pohyblivým přízvukem (např. angličtina, ruština) může být přízvuk na kterékoli slabice, různá poloha přízvuku může mít distinktivní funkci (např. v angličtině: *import* – *dovážet*, *import* – *dovoz*). V češtině je důležitým distinktivním rysem délka samohlásek, (např. *pata* a *pátá*, *spali* a *spálí*). Přízvuk je vždy na první slabice a nemá schopnost rozlišovat významy slov. Přízvuk tedy není v češtině považován za distinktivní rys.

Tónový jazyk (např. vietnamština, čínština, laosština) je z hlediska fonologické typologie takový jazyk, v němž se tón podílí na rozlišování slovních významů, př. ve vietnamštině: *tiên* (*víla*), *tiền* (*peníze*), *tiến* (*vykročit vpřed*), *tiễn* (*vyprovodit, vyprovázet*).

1.2 Strukturní typologie

Strukturní typologie třídí jazyky podle hlavních rysů jejich gramatické stavby a je nejpropracovanější. Základní dělení klasifikuje jazyky na ty, které používají afixy a kterých je naprostá většina (v tomto případě jde o afixy v širším smyslu, protože se zde zahrnují nejen slovotvorné prefixy a sufixy, ale také gramatické koncovky), a na ty, u nichž afixy neexistují, slova v nich mají neměnnou podobu kořenů, nová pojmenování se mohou tvořit pouze jejich skládáním a gramatické vztahy se vyjadřují jednak pomocí slovosledu, jednak s využitím různých jiných prostředků (lexikální nebo i gramatický význam se u téměř stejných slov rozlišuje např. pomocí rozdílných tónů a intonace). Tento typ jazyka se označuje jako izolační.

Několik návrhů typologické klasifikace se objevilo už dříve, např. u Wilhelma von Humboldta na začátku 19. století, ale na vědecký základ postavil morfologickou typologii zejména člen tzv. pražské školy Vladimír Skalička při rozboru maďarské gramatiky v roce 1929. Dále specifikoval světové jazyky na pět skupin, 1951: izolační, aglutinační, flexivní, introflexivní a polysyntetický.

Izolační typ (např. vietnamština, francouzština, angličtina) se vyznačuje tím, že mezislovní vztahy nevyjadřuje většinou ohýbáním slov, nýbrž pomocnými elementy, proto substantiva zůstávají v různých pádech ve stejné podobě. Rovněž slovesa nemají koncovky, osoba se vyjadřuje zájmenem.

Aglutinační typ (např. turečtina, maďarština, finština) vyjadřuje gramatické kategorie a vztahy pomocí afixů připojovaných k neměnnému kořenu slova. Tyto afixy mají však vždy jen jeden gramatický význam. Má-li se vyjádřit gramatických významů více, je třeba připojit ke slovu více afixů. Jednoznačnost koncovek vede k tomu, že všechna substantiva se skloňují stejně a všechna slovesa se časují stejně.

Flexivní typ (např. čeština, latina, řečtina) vyjadřuje gramatické kategorie a vztahy pomocí afixů, konkrétně koncovek. Tyto koncovky jsou homonymní, vyjadřují současně více různých gramatických funkcí. Koncovka

substantivní vyjadřuje současně pád a číslo, koncovka adjektivní pád, číslo a rod, koncovka slovesná osobu, číslo, čas, způsob a rod. Flexivní jazyky se dále dělí do tří skupin, z nichž typ syntetický se skloňuje a časuje.

Introflexivní typ (např. arabština, hebrejšтина) vkládá afixy doprostřed kořenového morfému. Významové změny vyjadřuje změnami hlásek, zvl. samohlásek.

Polysyntetický typ (např. němčina) je vedle jazyků východoasijských zastoupen hojněji v německém tvoření slov. Jeho hlavní vlastností je vázání významových prvků v jenom slově, čímž vznikají tzv. složeniny.

(Viz J. Hrbáček, 1994)

	IZOLAČNÍ Vietnamština	AGLUTINAČNÍ Tureština	FLEXIVNÍ Čeština	INTROFLEXIVNÍ Arabština	POLYSYNTETICKÝ Němčina
nom. sg.	cuón sách (kniha)	ev (dům)	kni h-a	kit- āb (kniha)	Denkwürdigkeit (pamětihodnost)
nom. pl.	sách (knihy)	ev- ler (domy)	kni h-y	kut- ub (knihy)	Denkwürdigkeiten (pamětihodnosti)

Tabulka č. 2: Ukázky substantiv v různých jazycích

Neexistují ale čisté typy jazyků, spíše platí, že v každém jazyce jeden typ převládá a další se vyskytují v menší míře, např. v češtině převládá typ flexivní (*kniha, knihy, píšu, píšeš*), ale zastoupen je také izolační (*psal jsem, psal jsi; žádoucí, více žádoucí, nejvíce žádoucí*), aglutinační (*hezký, hezcí, nejhezčí; krátký, kratší, nejkratší*), introflexivní (*vejce, vaječ; kůň, koně*) a také typ polysyntetický (*zeměkoule, prácešopný, zemětřesení*).

1.3 Syntaktická typologie

Vychází ze šesti možných slovosledných kombinací S (subjekt), V (verbum), O (objekt), a podle toho, který z nich daný jazyk ve větě uplatňuje, tak se takový jazyk také charakterizuje a zařazuje. Míra volnosti slovosledu obvykle souvisí s morfologickým typem jazyka. Volný slovosled je charakteristický pro jazyky s bohatou flexí (flexivní a aglutinační). Pevný slovosled mají především izolační jazyky.

Podle převládajícího pořadí větných členů se jazyky dělí do těchto slovosledných typů: SVO (čeština i vietnamština), SOV (dohromady asi 75%), VSO (10 – 15%), VOS, OSV, OVS.

Běžně jsou realizovány pouze první tři kombinace (SVO, SOV a VSO). Velmi řídké jsou kombinace VOS, OSV a OVS. (Viz F. Čermák, 2007)

Čeština patří do flexivního typů jazyka, proto její slovosled je do jisté míry volný, aniž by došlo ke změně významu věty, např.:

- Irenka maluje maminku. (SVO)
- Irenka maminku maluje. (SOV)
- Maluje Irenka maminku. (VSO)
- Maluje maminku Irenka. (VOS)
- Maminku Irenka maluje. (OSV)
- Maminku maluje Irenka. (OVS)

1.4 Morfologická typologie

Morfologie studuje povahu a chování morfémů, dělí se na morfologii v užším a širším smyslu. Morfologie v užším smyslu se kryje s flexí, tj. deklinací (skloňování) a konjugací (časování), popř. i komparací (stupňování), např. čeština je na tento typ morfologie bohatá, vietnamština však nemá žádnou. Morfologie v širším smyslu, která v nějaké formě existuje v každém jazyce, se týká tvoření slov, tvoření pojmenování, a zahrnuje derivaci (odvozování), kompozici (skládání slov), kolokaci (kombinace slov) a další typy, zvl. konverzi (změna slovního druhu beze změny slovotvorné struktury), abreviaci (zkracování slov), univerbizaci (změna víceslovného pojmenování v jednoslovné) aj.

Morfologické operace, tj. obecné operace, jimiž se tvoří slovo či jeho tvar, zahrnují především:

- aglutinaci: prosté připojení morfému (turečtina, maďarština, finština)
- reduplikaci: zdvojení téhož morfému (čeština: *poposkočit*, vietnamština: *đâu (kde), đâu đâu (všude); ngày (den), ngày ngày (denně)*)
- redukční operace: deprefixace (odsunutí prefixu), např. *prales -> les*, desuffixace (odsunutí sufixu), např. *lesní -> les*, abreviace (zkracování slov), např. *Akademie múzických umění -> AMU*
- alternaci: střídání hlásek při tvoření slovních tvarů i nových slov, např. *škola – škole, dům – domů, hoch - hoši*

Všechny druhy morfologie mají společný morfém, byť různého typu. Koncovka ovšem morfémem často není a nelze ji s ním ztotožňovat. Morfém je minimální jazykový znak, tj. minimální významová a gramatická jednotka. Morfém má vždy význam a funkci.

(Viz F. Čermák, 2007)

Typologická klasifikace jazyků má z teoretického hlediska význam v tom, že ukazuje, jaké rozdíly mohou být mezi jazyky, pokud jde o stavbu pojmenování a o označování slovtvorných i gramatických kategorií.

(Viz J. Černý, 1998)

Vzhledem k tomu, že čeština a vietnamština se od sebe hodně liší, bylo by dobré hned na začátku výuky češtiny seznámit vietnamské bohemisty s typologií jazyků. Z hlediska lingvodidaktického plyne nutnost dobře znát gramatiku daného jazyka, v tomto případě českého jazyka.

1.5 Vybrané charakteristické rysy češtiny

Čeština patří do skupiny jazyků západoslovanských, z hlediska genetického patří do rodiny jazyků indoevropských, z hlediska typologického do skupiny jazyků flexivních.

Čeština má fonologický pravopis, tj. pravopis, který respektuje fonémy, nikoli jejich varianty: *koza*, genitiv plurálu *koz* (nikoli *kos*). Čeština patří k slovanským jazykům tvrdým a zřetelným - nedochází k redukci nepřízvučných samohlásek. Čeština má pět krátkých samohlásek (a, e, i, o, u) a pět dlouhých (á, é, í, ó, ú/ů), označovaných šesti písmeny (liší se *i* a *y*), má jen jednu domácí dvojhlásku *ou*, pouze ve slovech cizího původu jsou ještě další *au*, *eu*. Čeština liší a označuje délku samohlásek (a x á), délka je významotvorná (*vina* x *vína*, *jedna* x *jedná*). Čeština má množství souhlásek, bohatá je zvláště na sykavky (z, ž, s, š, c, č). V českých slovech jsou časté souhláskové skupiny tvořící slabiky díky slabikotvornému *r*, *l* (*strč prst skrz krk*). Čeština jako jediný slovanský jazyk má *ř* (znělé: *dřevo*, *moře*, *řada*; neznělé: *tvář*, *lhář*, *snář*). České souhlásky podléhají asimilaci znělosti: *kdo* [gdo], *zpívat* [spi:vət], *kov* [kof], *shora* [zhora]. Přízvuk má čeština stálý – na první slabice slova. (Viz M. Čechová, 1996)

Čeština používá písma zvaného latinka. Česká abeceda má třicet jedna písmen (viz Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 2005) včetně písmena s diakritickými znaménky, tj. s čárkami, kroužkem nebo háčky nad písmeny, označujícími jejich pravopisnou měkkost (ž, š, č, ř, ď, ť, ň). V češtině je však zachována jedna spřežka *ch*.

Gramatická stavba češtiny je složitá. Čeština jako jazyk flexivní vyjadřuje vztahy mezi slovy hlavně koncovkami. Flexe je složitá, jednak má mnoho vzorů, jednak je značně nepravidelná. Česká substantiva se dělí dle významu na konkrétní (*pes*, *lavice*, *okno*) a abstraktní (*láska*, *radost*, *štěstí*). Jádrem českého deklinačního systému substantiv je skloňování domácích substantiv obecných. K nim se přiřazují jména přejatá a jména vlastní, a to ta, která se do tohoto systému plně začlenila.

Nejdříve je nutné substantivum začlenit do jednoho ze tří gramatických rodů (mužského, ženského a středního) podle formálního zakončení, dále se skloňuje podle vzorů (pán, muž, hrad, stroj, předseda, soudce; žena, růže, píseň, kost; město, moře, kuře, stavení). Většina substantiv má pouze jeden gramatický rod (*ten pán, ta žena, to dítě*), jsou výjimky, že u substantiva jsou dva gramatické rody (*ten Třebíč, ta Třebíč; ten vedoucí, ta vedoucí*) a nastane i situace se třemi gramatickými rody pro jedno podstatné jméno (*ten, ta, to budížkničemu*). Čeština rozlišuje životná a neživotná substantiva rodu mužského. Má dvě čísla (jednotné a množné). Dále má sedm pádů v singuláru i plurálu. Čeština patří k těm jazykům, v nichž se adjektivum shoduje s řídícím substantivem, před nímž obvykle stojí (*mladý pán, mladá žena, malé dítě*).

České sloveso se časuje a podle zakončení tvarů třetí osoby singuláru přítomného času (-e, -ne, -je, -í, -á) se rozlišuje pět tříd. V rámci svých mluvnických kategorií může české sloveso svými tvary vyjadřovat tyto mluvnické významy: trojí osobu (první, druhou a třetí), dvojí číslo (jednotné a množné), trojí způsob (oznamovací, rozkazovací a podmiňovací), trojí čas (minulý, přítomný a budoucí), dvojí rod slovesný (činný a trpný), dvojí vid slovesný (dokonavý a nedokonavý).

Základem české věty je sloveso, převažuje slovesné vyjádření v činném rodě před trpným. Pořádek slov v české větě není především gramatický a tím se liší od vietnamštiny, kde je zpravidla nejprve podmět, pak přísudek a následují ostatní větné členy. Slovní pořádek v české větě je do jisté míry pružný a podmět nemusí být vyjádřen v každé větě (podmět nevyjádřený – vyjádřený v předchozím kontextu; podmět všeobecný – *Napsali dopis.*; bezpodměté – *Prší!*). (Viz M. Čechová, 1996)

V češtině jako živém jazyce se neustále tvoří nová pojmenování, a to nejčastěji derivací (vytváření nového slova ze slovotvorného základu a formantu, a to předpony nebo přípony), např. *list – palist; list – listovat*. Druhým způsobem tvoření slov je skládání (*maloměsto, vodoměr, teploměr*). Dalším způsobem, jak obohatit slovní zásobu, je tvořením zkratk (*ČR – Česká*

republika, UK – Univerzita Karlova, EU – Evropská unie) a zkratkových slov (*Čedok – Česká dopravní kancelář*). Pro češtinu je typické přechylování (tvoření ženských jmen od mužských pomocí přípon) a též velké množství zdobnělin (deminutiva), např. *děťátko, jabličko, ručička*. Časté je také tvoření souslovných pojmenování (*věžový dům, šatová zástěra, základní škola*), která se v hovorové formě spisovného jazyka a v nespisovné formě univerbizují (od sousloví se odvozuje nové jednoslovné pojmenování), např. *věžák, šatovka, základka*. Zvláště v odborném a publicistickém stylu se výrazy naopak multiverbizují (výraz tvořeným jedním slovem je nahrazován souslovím), např. *namítnout – vznést námitku, operovat – provést chirurgický zákrok*. (Viz J. Hrbáček, 1984)

Základ slovní zásoby češtiny je slovanský. Odedávna pronikala do češtiny též slova cizího původu, to bylo vždy spojeno s hospodářskými a kulturními styky s příslušníky jiných národů. Slova z cizích jazyků pronikala do češtiny od nejstarších dob spolu s různými druhy neznámého zboží (*zázvor, kurkuma*), nových druhů zeleniny, léčivých rostlin a ovoce (*petržel, datle, fíky, mango*), neznámých tkanin (*hedvábí, aksamit*). Cizí misionáři a mniši přinášeli náboženské a církevní názvosloví (*církev, mše, kříž, oltář*). Hlavně s německou kolonizací přicházela do češtiny i hojná slova německá (*rytíř, knedlík, puška*), dále francouzská (*basa, klavír, kotleta*), italská (*salát, piano, viola*) i španělská (*armáda*). Byla přejímána slova z jazyků slovanských, hlavně z ruštiny (*lesostep, samizdat, brigáda*) a z polštiny (*půvab, vzor, výraz, okres*). Na prvním místě se přejímají slova mezinárodní (internacionalismy), tvořená z latinských a řeckých základů (*telefon, filozofie, mikroskop, doktor, profesor, technika, akademie*). V novější době pronikla do češtiny řada slov z angličtiny (*fotbal, hokej, faul, trénink, jazz, komputer, software*). Ale do češtiny se dostala i slova z jazyků hodně vzdálených (*kari* z tamilštiny, *káva* z turečtiny, *čaj* ze severní čínštiny atd.).

Slova cizího původu tvoří významnou složku slovní zásoby češtiny. Zpřesňují a obohacují odborné vyjadřování. Mnohá z nich se již plně přizpůsobila znění slov domácích, takže je jako cizí už nepocítujeme.

(Viz M. Čechová, 1996)

1.5.1 Stratifikace českého národního jazyka

Čeština je úřední (národní) jazyk v České republice. Spisovný český jazyk je celonárodní dorozumívací útvar, psaný i mluvený, užívaný ve všech oblastech veřejného styku mezi lidmi. Je to jazyk, jehož se užívá ve školách, na úřadech, v odborné literatuře i v umělecké literatuře.

Český (národní) jazyk nemá jen jednu podobu, nýbrž zahrnuje spisovný jazyk, obecnou češtinu, nářečí, slangy, argoty, tj. všechny podoby, jichž se v mluvě užívá. Jednotlivé útvary národního jazyka nejsou od sebe izolované, vzájemně se překrývají, prolínají a existují vedle sebe.

Spisovná čeština (*s námi, s kluky, řekl*) vznikla na základě středočeského nářečí, formovala se jako jazyk literárních památek již od 14. století. Jedná se o celonárodní, oficiální, prestižní a reprezentativní útvar národního jazyka, má nejvypracovanější a nejnávštěvnější formu. Ani spisovná čeština však není úplně jednotná, může obsahovat prvky hovorové, neutrální, knižní (*luna, mne, mlád*) či archaické (*přechodníky*).

Hovorová čeština (*auto, nádraží, sanitka*) se označuje mluvenou podobou spisovného jazyka, zbavená archaických a knižních prvků. Stavba vět bývá jednodušší a volnější, u víceslovných pojmenování dochází k univerbizaci.

Obecná čeština (*s náma, s klukama, furt*) patří k nespisovným útvarům národního jazyka. Užíváme ji v každodenní komunikaci. Je charakteristická expresivními výrazy (*spinkat, chrnět, chrápat*).

Profesní mluva (*slepák – slepé střevo, buml – smíšený vlak*) je soubor zejména specifických výrazových prostředků mezi mluvčími určitého povolání.

Slang je způsob vyjadřování zájmových skupin, např. studentů (*koule – pětka, biflovat se – učit se*), myslivců (*slechy – uši, prut – ocas*), sportovců (*mičuda – míč, finiš – konec*).

Argot (*káča – pokladna, čumět – koukat, bomzák – udavač*) je označení výrazových prostředků vrstev sociálně izolovaných či vyřazených ze společnosti (vězni, narkomani, prostitutky, zloději).

Spisovný jazyk			Přechod mezi spisovnými a nespisovnými jazyky	Nespisovný jazyk				
				Teritoriální diference		Sociální diference		
A R C H A I C K Ý	K N I Ž N Í	N E U T R Á L N Í	H O V O R O V Ý	O B E C N Ě Č E S K É	N Á Ř E Č Í	P R O F E S N Í M L U V A	S L A N G	A R G O T

Tabulka č. 3: Stratifikace českého národního jazyka

Česká nářečí (dialekty) jsou výsledkem územní diference českého národního jazyka. Nářečí jsou rozšířena pouze na omezeném území a jejich mluvčí je používá při každodenní komunikaci. Nejvýraznější nářečí (ve srovnání se spisovnou češtinou) jsou na Moravě a ve Slezsku, jedná se o nářečí hanácké, lašské, moravskoslovenské, v Čechách jsou nářečí středočeské, jihozápadní (nářečí chodské), jihovýchodní (nářečí jemnické) a severovýchodní (nářečí podkrkonošské).

Pro srovnání pozorujme následující větu: *Dej mouku ze mlýna na vozík.*

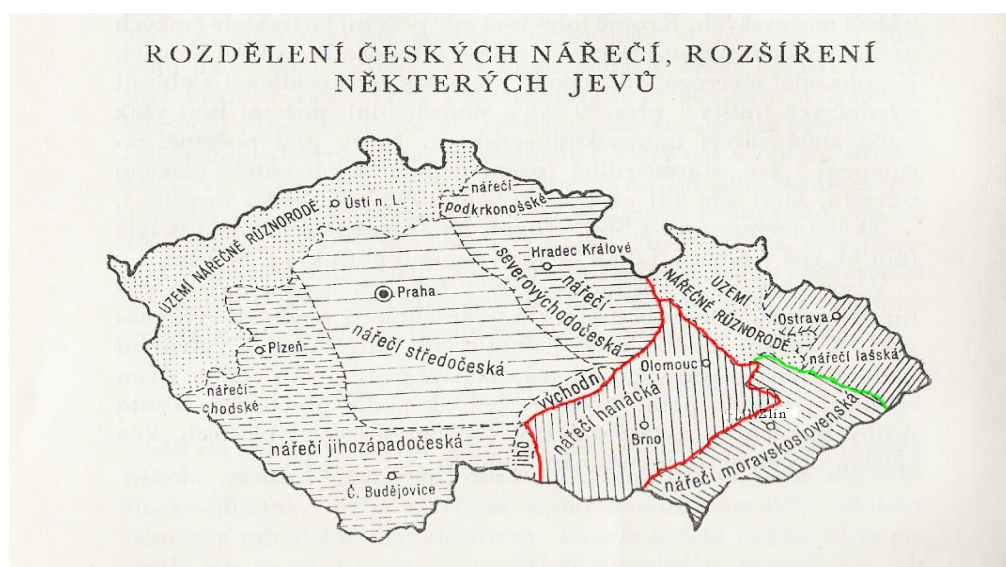
Nářečí v Čechách: *Dej mouku ze mlejna na vozejk.*

Nářečí hanácká: *Dé móku ze mléna na vozék.*

Nářečí lašská: *Daj muku ze mlyna na vozík.*

Nářečí moravskoslovenská: *Daj múku ze mlýna na vozík.*

(Viz D. Mašková, 2005)

Zdroj: <http://kcjl.upol.cz/zshml/mapa1.jpg>

1.6 Vybrané charakteristické rysy vietnamštiny

Vietnamština se geneticky řadí do viet-muongské skupiny, mezi mon-khmerské větve, do austroasijské rodiny, typologicky ji můžeme zařadit mezi izoláčnící, avšak i mezi polysyntetické jazyky.

Vietnamština je tónový jazyk, který má šest tónů (A, À, Á, Ã, Ä, Ȧ). V pravopisu není ničím označen první tón, zbývajících pět tónů je označeno diakritickými znaménky. Tónová změna slouží k rozlišování slovních významů, např. *la* (*hudební nota la*), *là* (*pomocné sloveso být*), *lả* (*vyčerpaný*), *lã* (*nevařená (voda)*), *lá* (*list stromu*), *lạ* (*cizí*). Každá vietnamská slabika je spjata s jedním tónem. Standardní vietnamština (severní dialekt v oblasti Hanoje a okolí) rozlišuje šest tónů i v mluvené podobě jazyka, zatímco střední a jižní dialekty už ne. Ve vietnamštině není slovní přízvuk povinný. Je-li využíván, pak nemá pevné umístění; záleží na mluvčím, co považuje za důležité, co potřebuje zdůraznit, tam jej umístí. Slabika, která je zdůrazněna, se stává nositelem přízvuku. (Viz B. Slavická, 2008)

V minulosti se ve Vietnamu používalo znakové písmo, v 16. století přicestovali do Vietnamu první evropští obchodníci a misionáři s úmyslem šířit křesťanství, kteří se podíleli na vzniku latinizovaného písma použitého k zápisu dnešní vietnamštiny. Vietnamská abeceda má třicet tři písmen (viz *Từ điển tiếng Việt phổ thông*, 2002), jedenáct samohlásek (a, ă, â, e, ê, i/y, o ô, ơ, u, ư), hojně se vyskytující skupiny dvou i tři samohlásek (např. iê, ia/yê, ya, uô, ua, ươ, ura, oa, ao, ai, ia, oai, uyê, uôi, iu) a deset spřežek (ch, gh, gi, kh, ng, ngh, nh, ph, th, tr).

Každá vietnamská slabika nese minimálně jednu samohlásku, na rozdíl od češtiny, kde může chybět (*vlk, krk, mlč, vln, slz*). Samohláska tvoří jádro slabiky a je zároveň vrcholem slabiky. Úplná vietnamská slabika obsahuje pět fonetických jednotek: tón, počáteční hláska (iniciála), pretonála, slabikotvorná samohláska (tonála) a koncová hláska (finála). Počáteční i koncová hláska, stejně jako pretonála mohou chybět, přítomnost slabikotvorné samohlásky a tónu jsou podmínkou pro existence slabiky. (Viz B. Slavická, 2008)

Vietnamská písmena	Český přepis	Poznámka	Vietnamská písmena	Český přepis	Poznámka
A a	A a		NG ng	---	[ŋ] nosovka
Ă ă	A a		NGH ngh	---	[ŋ] nosovka
Â â	A a		NH nh	Ň ň	
B b	B b		O o	O o	polootevřené
C c	K k		Ô ô	O o	Jako čes. „o“ ve sl. „to“
CH ch	Č č		Ơ ơ	O o	
D d	Z z		P p	P p	
Đ đ	D d		PH ph	F f	
E e	E e	Jako čes. „e“ ve sl. „nebe“	Q q	K k	
Ê ê	E e	Jako čes. „e“ ve sl. „Eva“	R r	R r	
G g	G g		S s	S s	
GH gh	G g		T t	T t	
GI gi	Z z		TH th	---	[t ^h] s přídechem
H h	H h		TR tr	Ř ř	
I i	I i		U u	U u	
K k	K k		Ư ư	U u	
KH kh	CH ch		V v	V v	
L l	L l		X x	S s	
M m	M m		Y y	Y y	
N n	N n				

Tabulka č. 4: Vietnamské hlásky s českou výslovností

Pozn.: Nejsou zde uvedeny písmeny F, J, W a Z, jelikož nepatří k vietnamskému hláskovému systému. Jedná se pouze o přejatá cizí slova.

Typickým rysem vietnamských substantiv je možnost jejich spojení s pomocným substantivem (klasifikátorem), které blíže specifikuje charakter, vzhled či vlastnost významového substantiva. Některým substantivům můžeme přiřadit pouze jediný klasifikátor, jiným můžeme vybrat ze dvou nebo více různých klasifikátorů, přičemž význam substantiva se nemění. Klasifikátor stojí vždy bezprostředně před významovým substantivem. Stojí-li ve větě klasifikátor samostatně v zastoupení substantiva, chová se gramaticky stejně jako substantivum, které zastupuje. Jenom některá vietnamská substantiva se mohou přímo spojit s číslovkou, jiné se s číslovkou nemohou přímo spojit, v tomto případě musíme mezi číslovkou a substantivem vložit klasifikátor. Substantivum, kterému nepředchází klasifikátor, chápeme v jeho obecném, nekonkrétním významu. U vietnamských substantiv se neskloňuje, nerozeznávají se gramatické rody a u sloves se zase nečasuje. Neexistují ani tvaroslovné změny, nikdy nedochází k ohýbání, jako tomu je u flexivních jazyků. Jednoslabičné slovo vstupuje nezměněno do různých konstrukcí, např. *Đây là **mẹ** tôi.* (*To je má **maminka**.*); *Hôm nay tôi gặp **mẹ** tôi.* (*Dneska jsem potkala svou **maminku**.*).

Dalším problémovým specifíkem vietnamštiny jsou osobní zájmena, při výběru osobních zájmen se klade důraz na tyto faktory: úcta, zdvořilost, respekt, neutrální nebo blízký vztah, společenské postavení, vztahy mezi podřízenými a nadřízenými, stejná či rozdílná společenská úroveň a věkový rozdíl. Kromě základních osobních zájmen vietnamština používá v jejich funkci substantivní výpůjčky, tj. substantiva označující příbuzenské vztahy (dědeček, babička, strýc, teta, neteř atd.). Tato substantiva se podle kontextu užívají pro vyjádření první, druhé nebo i třetí osoby.

(Viz L. Hlavatá, B. Slavická, 2003)

V této práci budu uvádět pouze vybraná osobní zájmena, která se používají v zdvořilém projevu s neznámými lidmi a mluvíme s nimi poprvé. Jinak v důvěrném hovoru s blízkými osobami nebo známými lidmi uslyšíme spousta jiných osobních zájmen.

Slovesa ve vietnamštině se nečasují ani nijak neproměňují. Jejich tvar je stále stejný ve všech případech, např. *viết (psát)*, podle větného kontextu i *píšu, píšeš, píše, píšeme, píšete, píšou, psal jsem, psal jsi..., napsal jsem, napsal jsi..., piš, pišme, pište*. A proto kapitola časování je pro vietnamské mluvčí velmi složitou kapitolou. Chce to čas než to odposlouchají. Ze začátku se může stát, že mluvčí se vůbec nebude zabývat časováním sloves a klidně vám řekne *Já jít. Já už napsat*.

Základní slovní zásoba vietnamštiny je tvořena jednoslabičnými slovy s pevným slovosledem (subjekt – verbum – objekt). Změna slovosledu je do jisté míry možná, ale tím pádem dojde i ke změně významu věty, např. *Tôi vẽ mẹ tôi. (Maluji svou maminku); Mẹ tôi vẽ tôi. (Má maminka mne maluje)*.

Vzhledem k tomu, že vietnamština se skládá z jednoslabičných slov, z toho vyplývá nutnost vytvářet složeniny (*đồng hồ báo thức – budík, tàu điện – tramvaj, cặp nhiệt độ - teploměr, cụ thể - konkrétní, cảm ơn – děkovat, ban đêm – noc*).

1.6.1 Vietnamské dialekty

Vietnamština je jazykem Vietů¹ a zároveň úředním (národním) jazykem ve Vietnamu. Na základě geografického hlediska podle tří hlavních vietnamských oblastí (severní, střední a jižní) se rozlišují ve vietnamštině tři hlavní dialekty (severní, střední a jižní). Tonální rozdíly mezi dialekty se projevují pouze v mluvené, nikoliv v psané podobě. Severní dialekt, jímž se mluví v oblasti hlavního města Hanoje a v okolních provinciích, je považován za standart vietnamštiny. Vzhledem k tomu, že má kompletní tonální systém a dlouhou literární tradici, je tento dialekt používán ve všech sdělovacích prostředcích a slouží jako základ spisovného jazyka. (Viz B. Slavická, 2008)

¹ Vietnam je domovem nejméně 54 různých etnik a každé etnikum má svůj vlastní jazyk.

2 Vybrané mluvnické kategorie českého a vietnamského slovesa

2.1 České sloveso

Sloveso je plnovýznamový ohebný slovní druh, je mluvnickým i významovým centrem české věty. Sloveso pravidla potřebuje určité sémantické doplnění, a tím organizuje stavbu věty. Z hlediska soustavy tvarů je sloveso nejbohatší, v důsledku flexivního charakteru češtiny. Díky množství slovesných tvarů, určitých (finitních) a neurčitých (infinitních), může sloveso plnit různé větné funkce; je především predikátem, ale má i funkce, které běžně plní jiné slovní druhy, např. substantiva a adjektiva. Formy českého slovesa jsou buď jednoduché (indikativ přezenta *píšu*, indikativ futura sloves dokonavých *napišu*, imperativ *piš*, aj.) a složené (indikativ préterita *psal jsem*, futurum sloves nedokonavých *budu psát*, kondicionál přítomný *byl bych psal*, aj). Slovesné tvary mají schopnost vyjadřovat mluvnické významy, u určitých tvarů sloves můžeme určit slovesnou osobu (první, druhou a třetí), číslo (jednotné a množné), způsob (oznamovací, rozkazovací a podmiňovací), čas (minulý, přítomný a budoucí), slovesný rod (činný a trpný), vid (dokonavý a nedokonavý). (Viz M. Čechová, 1996)

2.2 Vietnamské sloveso

Vietnamské sloveso se nečasuje, jako je tomu v češtině. Pro všechny osoby má vietnamské sloveso stejný tvar, proto je nutné, aby byl podmět ve větě vyjádřen pro přesné a správné pochopení mluvčího či autorova sdělení. Samozřejmě, že v některých případech může být podmět nevyjádřený, v tomto případě význam vyplývá z kontextu. Vietnamština se od češtiny zásadně liší, protože sloveso vždycky musí být buď v minulém, přítomném nebo budoucím čase, tím, že má-li výpověď nějakou časově neurčenou obecnou platnost, neuvádí se při slovese žádného gramatického vyjádření času.

2.3 Slovesné kategorie

2.3.1 Osoba (persona)

Slouží k základní orientaci o účastnících promluvy vzhledem k obsahu věty. Děj, který se týká mluvčího, je vyjádřen formou první osoby, děj adresátův je vyjádřen druhou osobou, děj neúčastněné osoby, zvířete nebo neživé substance je vyjádřen formou třetí osoby (*Už několikrát ti říkám, abys konečně otevřel okno*).

Slovesné osoby umožňují vztáhnout děj k živým bytostem (*Ireno, zpíváš hezky*), i k neživým předmětům (*Finanční krize se zlepšuje*), vyjadřují i děj takový, který není příznakem známé substance (*Poslouchalo se hezky*), nebo se ani její existence nepřepokládá (*Sněží!*).

Kategorie gramatické osoby má více sémantických rysů. První a druhá osoba jsou gramatické osoby „životné“. Jen člověk může být mluvčím, adresátem může být osoba nebo zvíře. Celý ostatní svět kromě dějů týkajících se mluvčího nebo adresáta spadá do tzv. třetí osoby, v níž jde o lidi, živočichy, věcné a abstraktní subjekty i o neosobní vyjádření.

(Viz Příruční mluvnice češtiny, 2003)

V češtině i ve vietnamštině platí, že osoba je trojí jak v singuláru, tak plurálu.

v češtině:

1. osoba *píšu* *píšeme*
 2. osoba *píšeš* *píšete*
 3. osoba *píše* *píšou*

ve vietnamštině:

1. osoba *tôi viết* *chúng tôi viết*
 2. osoba *anh viết* *các anh viết*
 3. osoba *anh ấy viết* *các anh ấy viết*

Pozn.: *Tôi (já)* je neutrální, v konverzaci uslyšíme spousta dalších jiných osobních zájmen ve funkci první osoby singuláru, do češtiny stále překládáme jako *já*. *Anh* je pouze jedno z mnoha dalších osobních zájmen pro druhou osobu singuláru. Stejná situace je také u třetí osoby singuláru, druhé osoby a třetí osoby plurálu. Podrobnější vysvětlení na str. 24.

U první osoby plurálu vietnamština rozlišuje *chúng tôi* (my = nezahrnuje posluchače, je exkluzivní) a *chúng ta* (my = zahrnuje posluchače, je inkluzivní).

2.3.2 Číslo (numerus)

V češtině i ve vietnamštině je číslo u sloves dvojí – singulár a plurál.

2.3.3 Čas (tempus)

v češtině:

- přítomný (prézens)
 - minulý (préteritum)
 - budoucí (futurum)

ve vietnamštině:

- přítomný
 - minulý (blízká min.; vzdálenější min.)
 - budoucí (blízká bud.; vzdálenější bud.)

Čas přítomný zobrazuje děj, který probíhá v okamžiku promluvy. V češtině formálním prostředkem vyjadřujícím přítomný čas je **přítomný kmen** slovesa, ke kterému se připojují koncovky osoby a čísla. Souvislost prézenta s okamžikem komunikačního aktu umožňuje chápat jako přítomní i děje trvalé (mimočasové), dále děje mluvčím aktualizované do přítomnosti.

Za děje mimočasové (gnómické) se považují např. přísloví (*Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá*), tvrzení obecné povahy (*Ráda cestuje; Jedna a jedna jsou dvě*). Do přítomnosti může mluvčí aktualizovat děje minulé (prézens historický), např. *Císař Karel IV. dává stavět Univerzitu Karlovu*. Prézentem se dá vyjádřit i děj budoucí, např. *Za měsíc letím do Turecka*.

Zúžení platnosti promluvy na okamžik děje vede k rozlišení tzv. prézentu aktuálního (*spí*) a neaktuálního (*nespává*).

(Viz Příruční mluvnice češtiny, 2003)

Rozlišuje se pět slovesných tříd:

(podle zakončení tvarů třetí osoby singuláru prézentu)

1. sg. - **nesu, tisknu, kryji, prosím, dělám**
2. sg. – **neseš, tiskneš, kryješ, prosíš, děláš**
3. sg. – **nese, tiskne, kryje, prosí, dělá**
1. pl. – **neseme, tiskneme, kryjeme, prosíme, děláme**
2. pl. – **nesete, tisknete, kryjete, prosíte, děláte**
3. pl. – **nesou, tisknou, kryjí, prosí, dělají**

Ve vietnamštině se přítomný čas tvoří pomocí elementu **đang**, který se přidává u všech osob a sloveso zůstává v základním tvaru. Element **đang** vyjadřuje děj probíhající v současnosti, v okamžiku promluvy a ještě neskončil.

Pokud je ve větě vyjádřeno příslovečné určení času (*hôm qua – včera, hôm nay – dnes, ngày mai – zítra...*), je čas probíhajícího děje určen tímto příslovečným určením a už není třeba použití elementu **đang**, např. *Hôm nay tôi viết thư. (Dnes píšu dopis)*. (Viz L. Hlavatá, B. Slavická, 2003)

<i>Píšu dopis.</i>	<i>Tôi đang viết thư.</i>
<i>Píšeš dopis.</i>	<i>Anh đang viết thư.</i>
<i>Píše dopis.</i>	<i>Anh ấy đang viết thư.</i>
<i>Píšeme dopis.</i>	<i>Chúng tôi đang viết thư.</i>
<i>Píšete dopis.</i>	<i>Các anh đang viết thư.</i>
<i>Píšou dopis</i>	<i>Các anh ấy đang viết thư.</i>

Čas minulý zobrazuje děj, který se odehrál před okamžikem promluvy. V češtině se minulý čas tvoří z **příčestí minulého** (= kmen minulý + **-l, -la, -lo; -li, -ly, -la** → ve shodě s jmenným rodem a číslem subjektu) + **prézentní tvary** pomocného slovesa **byť** v první a druhé osobě singuláru i plurálu, ve třetí osobě se pomocné sloveso vypouští.

Jako archaizační stylový prostředek se v češtině zachovala forma tzv. plusquamperfekta (předminulý čas), např. *Stalo se, jak byla maminka přikázala*. Používá se i zkrácená hovorová podoba: *Koupils? Tys to koupil. Cos to koupil?*

Minulý čas se ve vietnamštině tvoří pomocí elementu **đã** (knižní) nebo **rồi** (hovorový). Tyto elementy označují minulost časově nijak neurčenou, značí minulost vzdálenější. Element **vừa** značí blízkou minulost. I minulý čas lze vyjádřit pomocí příslovečného určení času, např. *Hôm qua tôi viết thư*. (*Včera jsem psala dopis*).

<i>Psal jsem dopis.</i>	<i>Tôi đã (vừa) viết thư.</i>
<i>Psal jsi dopis.</i>	<i>Anh đã (vừa) viết thư.</i>
<i>Psal dopis.</i>	<i>Anh ấy đã (vừa) viết thư.</i>
<i>Psali jsme dopis.</i>	<i>Chúng tôi đã (vừa) viết thư.</i>
<i>Psali jste dopis.</i>	<i>Các anh đã (vừa) viết thư.</i>
<i>Psali dopis.</i>	<i>Các anh ấy đã (vừa) viết thư.</i>

Čas budoucí se vyjadřuje u českého slovesa dvěma způsoby, a to formou jednoduchou a formou složenou. Forma jednoduchá se tvoří od sloves dokonavých a vyjadřuje ukončení děje po okamžiku promluvy → **prézentní koncovky**. Forma složená se tvoří od slovesa nedokonavých a vyjadřuje děj následující za okamžikem promluvy → z **futura** pomocného slovesa **být** + **infinitiv** významového slovesa.

Budu psát dopis.

Napišu dopis.

Budeš psát dopis.

Napišeš dopis.

Bude psát dopis.

Napiše dopis.

Budeme psát dopis.

Napišeme dopis.

Budete psát dopis.

Napišete dopis.

Budou psát dopis.

Napišou dopis.

Ve vietnamštině se budoucí čas vyjadřuje elementem **sẽ**, který označuje budoucnost časově nijak neurčenou a značí budoucnost vzdálenější. Element **sắp** naopak označuje blízkou budoucnost. V češtině také lze přezentem vyjádřit blízkou budoucnost (*Jdu se učit*). Příslovečného určení času ve větě také vyjadřuje budoucnost, např. *Ngày mai tôi viết thư.* (*Zítرا napíšu dopis*).

*Tôi **sẽ** viết thư.*

*Tôi **sắp** viết thư.*

*Anh **sẽ** viết thư.*

*Anh **sắp** viết thư.*

*Anh ấy **sẽ** viết thư.*

*Anh ấy **sắp** viết thư.*

*Chúng tôi **sẽ** viết thư.*

*Chúng tôi **sắp** viết thư.*

*Các anh **sẽ** viết thư.*

*Các anh **sắp** viết thư.*

*Các anh ấy **sẽ** viết thư.*

*Các anh ấy **sắp** viết thư.*

2.3.4 Způsob (modus)

Jde o významy a jim odpovídající prostředky, které vyjadřují vztah děje ke skutečnosti, tj. hodnotí děj jako reálný, možný nebo nutný, jinak řečeno jako skutečnost, hypotetičnost nebo apel. (Viz Příruční mluvnice češtiny, 2003)

Způsob oznamovací (indikativ) vyjadřuje děj reálný v minulosti, v přítomnosti a záměr o něm v budoucnosti v obou jazycích.

Způsob rozkazovací (imperativ) slouží k vyjádření výzvy (apelu) – pokyn, rozkaz, zákaz, rada aj.

V češtině můžeme pomocí částic, intonace v mluveném projevu a interpunkce v psaném projevu rozlišit významy od mírného vybídnutí, prosby (*Prosím tě, nezapomeň*), pokynu (*Zde nalepte!*) až po striktní rozkaz (*Mlč už!*). Příkazovat lze přímo tvarem první a druhé osoby, kdežto třetí osobou nelze přímo rozkazovat. Rozkaz, žádost, přání pro třetí osobu lze sdělit tzv. nepřímým imperativem, tj. pomocí částice *ať*, spojek *aby*, *že* + indikativ (*Řekni mu, ať mlčí; Řekni mu, aby mlčel; Řekni mu, že má mlčet*).

Imperativ se tvoří od **kmene přítomného** a pouze u druhé osoby singuláru (*Mlč!*), první osoby (*Mlčme!*) a druhé osoby plurálu (*Mlčte!*), tvoří se také z **futura** pomocného slovesa **být** + **infinitiv** (*Budeš mlčet! Budeme mlčet! Budete mlčet!*), nebo pouze od **infinitivu** (*Mlčet!*). Další příklady imperativu: *Tak mlčíme, mlčíme! Koukej mlčet! Buďte spolu šťastni! Brzy se uzdrav!*

Ve vietnamštině se imperativ vyjadřuje elementy ***hãy, đi, chớ, đừng***. Element *hãy* se používá pro vyjádření významu imperativnosti všeobecně bez ohledu na to, zda jde o imperativ pozitivní (příkaz) nebo negativní (zákaz), např. *Anh hãy viết. (Piš)*. Element *đi* se používá pouze pro vyjádření příkazu a má zpravidla hovorový až důvěrný charakter, např. *Anh viết đi! (Piš!)*. Zákaz je vyjadřovaný elementy *chớ, đừng*. Element *chớ* má obsah méně striktní, vyjadřuje spíše doporučení, např. *Anh chớ quên. (Neměl bys zapomenat)*,

zatímco element *đừng* má silnější charakter a vyjadřuje jednoznačný zákaz, např. *Anh đừng quên!* (*Nezapomeň!*). (Viz Nguyen Phan Canh, 1984)

I ve vietnamštině platí, že imperativ se tvoří pouze u druhé osoby singuláru, první osoby a druhé osoby plurálu.

Způsob podmiňovací (kondicionál) vyjadřuje jako základní význam nereálnost obsahu slovesa a to v různých podobách: podmínka, přání, nejistota apod.

V češtině je kondicionál dvojí: přítomný a minulý. Přítomný kondicionál se používá častěji a je-li nereálnost děje jasná z kontextu, vyjadřuje se též kondicionálem přítomným.

Kondicionál přítomný vyjadřuje potencionálně možný děj – podmínka (*Dopadlo by to jinak, kdybychom měli společný jazyk*), přání (*Kéž bych ho ještě jednou spatřila*). Kondicionálem přítomným se vyjadřuje nejistota, kdy mluvčí otázku klade sám sobě (*Měla bych pro to něco udělat?*). Tvoří se z **příčestí minulého** (=kmen minulý + **-l, -la, -lo; -li, -ly, -la** → ve shodě s jmenným rodem a číslem subjektu) + volný morfém **by**.

1. sg. – psal **bych**

1. pl. – psali **bychom**

2. sg. – psal **bys**

2. pl. – psali **byste**

3. sg. – psal **by**

3. pl. – psali **by**

Kondicionál minulý (knižnost) vyjadřuje neuskutečnitelný děj (*Kdybych se tomu byla bývala věnovala od dětství, bylo by to bývalo dopadlo jinak*). Tvoří se z minulého tvaru pomocného slovesa **být** + volný morfém **by** + **příčestí minulé** (=kmen minulý + **-l, -la, -lo; -li, -ly, -la** → ve shodě s jmenným rodem a číslem subjektu).

1. sg. – byl bych (býval) psal	1. pl. – byli bychom (bývali) psali
2. sg. – byl bys (býval) psal	2. pl. – byli byste (bývali) psali
3. sg. – byl by (býval) psal	3. pl. – byli by (bývali) psali

Podmínky (reálné x nereálné) se dá také vyjádřit pomocí spojek *jestli, jestliže, pokud, když, -li* (*Pokud se budu učit, zítřejší test napíšu*).

Kondicionál je na místě tehdy, kdy chce mluvčí vyjádřit úctu, zdvořilost, zdvořilý nesouhlas nebo skromnost, např. *Prosím Vás, mohla byste mi poradit? Směla bych odejít? Dala byste si něco k pití? To bych neřekl*.

Lze říci, že ve vietnamštině neexistuje kondicionál. Namísto toho vietnamština využívá jiných prostředků k vyjádření kondicionálu, jako je třeba **modální slovesa** (*được – smět, moci, có thể – moci, nên – měl bych/bys..., muset – potřebovat aj.*), formule *Nếu...thì...*, např. *Nếu hôm qua anh ấy gửi thư thì hôm nay tôi sẽ nhận được. (Jestliže včera poslal dopis, tak ho dneska dostanu.)* nebo formule *Ước gì...(Kéž by...)*, např. *Ước gì hôm nay mình sẽ nhận được thư. (Kéž bych dneska dostala dopis.)*

Modální slovesa ve vietnamštině:

Được (smět, moci) – vyjadřuje možnost či podmínku umožňující vykonat činnost danou významovým slovesem. Stojí před významovým slovesem (*Tôi được nhận thư – Smím přijmout dopis*), stojí-li za významovým slovesem vyjadřuje schopnost nebo možnost uskutečnění děje vyjádřeného tímto slovesem a zároveň příznivé podmínky pro toto uskutečnění (*Tôi nhận được thư – Dostala jsem dopis*).

Có thể (moci, mít možnost, být schopen) – např. *Tôi có thể viết thư. (Jsem schopna napsat dopis)*.

Nên (měl bych/bys...) – má charakter rady či doporučení děje určeného významovým slovesem, např. *Tôi nên đi viết thư. (Měla bych jít napsat dopis)*.

Cần (potřebovat) – vyjadřuje potřebu nějaké věci nebo uskutečnění děje významového slovesa, např. *Tôi cần ra bưu điện. (Potřebuji zajít na poštu).*

Phải (muset) – vyjadřuje nutnost uskutečnění děje významového slovesa, např. *Tôi phải viết thư. (Musím napsat dopis).*

Muốn (chtít) – vyjadřuje přání uskutečnit děj významového slovesa, např. *Tôi muốn viết thư. (Chci / chtěla bych napsat dopis).*

Thích (rád něco dělat, rád bych) – např. *Tôi thích đi chơi. (Ráda bych šla ven).*

(Viz L. Hlavatá, B. Slavická, 2003)

2.3.5 Slovesný rod (genus verbi)

Vyjadřuje vztah mezi podmětem a přísudkem věty, uplatňuje se ve větě dvojčlenné. Jde o vyjádření vztahu mezi původcem, nositelem (případně cílem) vyjadřovaného děje a podmětem věty, v níž je sloveso užito. V češtině i ve vietnamštině je slovesný rod dvojí: činný (aktivum) a trpný (pasivum).

Ve slovesném rodě činném je podmět věty zároveň původcem, vykonavatelem nebo nositelem děje. Podmět něco dělá či vykonává. Cíl děje má funkci předmětu, např. *Jana píše dopis. (Jana viết thư).*

Ve slovesném rodě trpném je podmět věty cílem děje. Podmět věty není původcem, vykonavatelem ani nositelem děje, děj činí někdo jiný než substance označená podmětem věty (*Dopis je psán Janou*). Příčestí trpné lze v češtině tvořit od sloves předmětových. Existuje ve dvou podobách: tvoří se od kmene minulého jednak morfy –(e)n, -(e)na, -(e)no; -(e)ni, -(e)ny, -(e)na (ve shodě s jmenným rodem a číslem subjektu) od všech sloves kromě typů *minout, krýt, začít*, jednak morfy –t, -ta, -to; -ti, -ty, -ta (*minut, kryt, začat*).

Čeština zná dva tvary pasiva: opisné a zvrtné. Pasivum opisné vyjadřuje stav, výsledek děje a spíše klade důraz na slovesa dokonavá (*Obchody byly zavřeny*). Má spíše knižní charakter než pasivum zvrtné. Tvoří se pomocí tvarů pomocného slovesa **být** + **příčestí trpné**. Kromě tvarů slovesa **být** můžeme použít také tvary sloves **mít** a **dostat**.

prézens:

1. sg. – jsem uzdraven	1. pl. – jsme uzdraveni
2. sg. – jsi uzdraven	2. pl. – jste uzdraveni
3. sg. – je uzdraven	3. pl. – jsou uzdraveni

préteritum:

1. sg. – byl jsem uzdraven	1. pl. – byli jsme uzdraveni
2. sg. – byl jsi uzdraven	2. pl. – byli jste uzdraveni
3. sg. – byl uzdraven	3. pl. – byli uzdraveni

futurum:

1. sg. – budu uzdraven	1. pl. – budeme uzdraveni
2. sg. – budeš uzdraven	2. pl. – budete uzdraveni
3. sg. – bude uzdraven	3. pl. – budou uzdraveni

kondicionál přítomný:

1. sg. – byl bych uzdraven	1. pl. – byli bychom uzdraveni
2. sg. – byl bys uzdraven	2. pl. – byli byste uzdraveni
3. sg. – byl by uzdraven	3. pl. – byli by uzdraveni

kondicionál minulý:

1. sg. – byl bych býval uzdraven	1. pl. – byli bychom bývali uzdraveni
2. sg. – byl bys býval uzdraven	2. pl. – byli byste bývali uzdraveni
3. sg. – byl by býval uzdraven	3. pl. – byli by bývali uzdraveni

infinitiv pasivní: **být** uzdraven

Pasivum zvrtné vyjadřuje opakovanou činnost nebo děj aktuálně probíhající a užívá se spíše u sloves nedokonavých (*Obchody se zavírají*). Podle M. Čechové (1996) to neznámá, že bychom u sloves nedokonavých nemohli užít pasiva opisného a u dokonavých pasiva zvrtného. Samozřejmě ne všechna slovesa mají schopnost tvořit celé paradigma slovesného způsobu, tj. tři tvary: aktivní, pasivní opisné i zvrtné. Zvrtné formy pasivní bývají nepříznačové z hlediska stylistického. Pasivum zvrtné je ve spojení se **slovesem + se** (osobní zvrtné zájmeno), *Obchody se zavírají večer*.

Ve vietnamštině aktivní věty mohou s pomocí elementů akceptace **được, bị** nebo spojky **do** být transformovány na věty pasivní. Element *được* vyjadřuje kladný postoj subjektu k obsahu výpovědi, tj. vítanost obsahu sdělení pro subjekt. Zatímco element *bị* vyjadřuje záporný postoj subjektu k obsahu výpovědi, tj. nevítanost obsahu sdělení pro subjekt. Element *do* lze použít v případě, kdy předmět je výsledkem činnosti subjektu.

Jana viết thư. → *Bức thư được Jana viết.*

Jana viết thư. → *Thư được viết bởi Jana.*

Chó cắn Jana. → *Jana bị chó cắn.*

Pes pokousal Janu. → *Jana bị chó cắn.*

Jana viết thư. → *Bức thư do Jana viết.*

Jana viết thư. → *Thư do Jana viết.*

Při překladu z češtiny do vietnamštiny je volba správného elementu k vyjádření pasiva velmi důležitá, neboť ve vietnamštině se rozlišuje, zda jde o činnost subjektu vítanou nebo nevítanou. Element *được* je možno přeložit do češtiny jako *získat* a element *bị* jako *utrpět*.

Ve vietnamštině se pasivum objevuje častěji než v češtině, při překladu z vietnamštiny do češtiny není třeba vždy používat pasivní tvary v českém překladu.

2.3.6 Slovesný vid (aspekt)

Slovesným videm rozumíme fakt, že české sloveso existuje ve dvou podobách (nedokonavá a dokonavá), které mají stejný lexikální význam, ale odlišují se od sebe vztahem k ukončenosti děje.

Slovesa nedokonavá (imperfektivní) vyjadřují děj probíhající, neohraničený v minulosti (*psal jsem*), přítomnosti (*píšu*) nebo budoucnosti (*budu psát*), jsou na rozdíl od dokonavých nepříznaková.

V češtině se užívají zejména v těchto případech:

1) Velmi často se jimi vyjadřuje **aktuální přezens** (příslušný děj probíhá v okamžiku promluvy), což je typickou vlastností imperfektiv, perfektiva takovou schopnost nemají, srov. výpovědi typu *Jana se teď učí anglicky*.

2) Imperfektiva mohou plnit určitou **aktualizující roli**. Lze ji ukázat na protikladu výpovědí *Pamatuji se, jak jsem mu tu knihu půjčil* (děj ukončený v minulosti) x *Pamatuji se, jak jsem mu tu knihu půjčoval* (v tomto případě si mluvčí danou situaci živě vybavuje, má ji tzv. před očima).

3) Imperfektiva mají široké uplatnění při vyjadřování **dějů neaktuálních** (časově nezařazených), kdy se poukazuje na pravidelnost, obvyklost, uzuálnost děje: *Jana se učí anglicky; Když se učí, pije čaj; Ráda sportuje* atd.

Kontrastním užitím imperfektiva a perfektiva se zdůrazňuje rozdíl mezi dějem častým, běžným, opakovaným a výjimečným, ojedinělým: *Každý den se vrací v pět, ale dnes se vrátí až v deset*.

4) Imperfektiva nezřídka vytváří **kulisu jinému ději**, který do onoho děje vstupuje, přerušuje ho apod.: *Když jsem se díval na televizi, zazvonil telefon*.

Užitím perfektivních sloves by se naopak vyjádřila posloupnost (relativně) rychle po sobě jdoucích dějů: *Dopil kávu, zaplatil, oblékl se a odešel*.

5) Imperfektivy se rovněž zachycují **paralelní děje**, a to v minulosti, v přítomnosti i v budoucnosti: *Když jsem snídal, poslouchal jsem rádio; Když snídám, poslouchám rádio; Když budu snídat, budu poslouchat rádio.*

6) Vlastností nedokonavých sloves je také vyjádřit **dovednost, schopnost, vlastnost**, např. *Mluvíme výborně anglicky; Skvěle vaří aj.*

Řekneme-li např. *Přeloží/Překládá i obtížné odborné texty*, máme v prvním případě na mysli především určitou schopnost dotyčné osoby, zatímco druhá možnost poukazuje spíše na uzuální charakter děje.

7) Pomocí imperfektiv se vyjadřuje i **záměr, cíl, snaha**: *Sestra hledá větší byt (= chce najít); Kolega prodává byt (= chce prodat) atd.*

8) Imperfektivum mnohdy líčí **děj rozvláčný, pomalý, dlouho trvající** (do výpovědi lze doplnit adverbia *dlouho, pomalu* apod.): *Každé ráno vstávám v 6 hodin, oblékám se, snídám a jdu na tramvaj.* Užití perfektiva by signalizovalo spíše děj rychlý, dynamický: *Každé ráno vstanu, obleču se, nasnídám a jdu/pospíchám na tramvaj.* Srov. také rozdíl mezi výpověďmi *Budu na tebe čekat před školou. x Počkám na tebe před školou.*

9) V běžném hovoru se velmi často užívá imperfektiv i pro **vyjádření dějů ukončených**; výsledek je totiž zřejmý z kontextu, ze situace: *Ten obraz maloval slavný malíř.* Velmi frekventované je zjišťování autorství: *Kdo psal ten dopis? Kdo ti šil ty krásné šaty?* apod.

Obsahuje-li však výpověď jistou specifikaci děje, je nutné užít slovesa dokonavého: *Kdo tak krásně napsal ten dopis?*

10) Typické je uplatnění imperfektiv při **vyjádření zákazu** (záporný imperativ), neboť mluvčí zpravidla chce, aby zákaz platil pořád (dlouho). Naopak v rozkazech (kladný imperativ) dominují slovesa perfektivní – mluvčí požaduje dosažení výsledku: *Řekni to x Neříkej to; Kup to x Nekupuj to aj.*

Jde ovšem pouze o tendenci, byť velmi výraznou, nikoliv o pravidlo s absolutní platností. V následující výpovědi signalizuje perfektivum požadavek docílení cílového stavu, imperfektivum pak obrací pozornost ke způsobu realizace děje: *Přelož ten text, ale překládej ho pečlivě.*

11) Jiná je situace, v níž jde o **výzvu** (sloveso nedokonavé) a **varování** (sloveso dokonavé): srov. rozdíl mezi výpověďmi *Pozor, nevyhazuj ty papíry!* (zde se jedná o zastavení, popř. přerušení již probíhající akce) x *Pozor, nevyhod' ty papíry!* (v tomto případě nežádoucí aktivita ještě nenastala). Viz také varování typu *Pozor, nespadni do té jámy; neřízni se o ten nůž; nespal se o ta kamna* atd.

12) Imperfektiva mohou signalizovat, že si mluvčí **není jist výsledkem (úspěšným završením) akce**: *Zítřka dělám zkoušku z literatury; Příští měsíc obhajuji svou bakalářskou práci* aj.

13) Imperfektiva mohou rovněž naznačovat **rozložitelnost, rozčlenitelnost činnosti na jisté části, fáze**: *Budete si brát ještě něco k jídlu? x Vezmete si ještě něco k jídlu?* (perfektivum pojímá akci jako takovou, jako celek).

14) Imperfektiv se užívá po **fázových slovesech začít, začínat; přestat, přestávat**: *Začíná psát; Přestává pršet* aj.

15) S nedokonavými slovesy se často setkáme, **ptáme-li se na jistou zkušenost**: *Už jsi někdy četl Kunderu? Pil jsi někdy ledové pivo?* atd. Ani v tomto případě však nelze hovořit o pravidle, povaha řady jevů a situací vyžaduje užití perfektiv: *Už ses s ním někdy setkala? Navštívil jsi někdy Prahu?* aj.

(Viz M. Hrdlička, 2005)

Slovesa dokonavá (perfektivní) vyjadřují děj ohraničený, ukončený v minulosti (*napsal jsem*) nebo v budoucnosti (*napišu*). Dokonavost se vylučuje s přítomností, imperfektiva proto existují jen v préteritu a futuru. Zvláštností skupinu tvoří slovesa jednorázová (*bodnout, křiknout, seknout*). Jejich zvláštností tkví v tom, že děj nemůže trvat. Průběh děje, který vyjadřují, je tak krátký, že se začátek a konec odehrají v témže okamžiku, jejich nedokonavá podoba tedy nemůže vyjadřovat nedokončení děje, ale jen jeho násobky (*bodal, vykřikoval, sekal*).

Pokud jde o užití sloves perfektivních, lze – kromě výše uvedených případů a po časové spojce **až** – uvažovat ještě o následujících situacích:

A) Perfektiva vyjadřují **děj nechtěný, spontánní, samovolný**: *Tady vždycky uklouznu/upadnu; Pokaždé když ji vidím, zčervenám; Vždycky když ho potká, naštvě se.*

B) Perfektiva rovněž vyjadřují **děj, který se dostavuje v každém jednotlivém případě** (často po spojkách *kdykoliv, pokaždé když* aj.): *Kdykoliv něco potřebuji, zavolám mu.*

C) Perfektiva se také používá pro vyjádření **neschopnosti, nezpůsobilosti**: *Bez slovníku nic nepřeloží; Sama si nic neuvaří; Neumí si ani uklidit apod.*

(Viz M. Hrdlička, 2005)

Ne všechna slovesa však mají své vidové protějšky. Slovesa modální (*muset, chtít, vědět, smět, umět*) a některá stavová (*žít, stát, viset, vypadat* aj.) jsou podstatou svého významu nedokonavá a jejich význam nepřipouští dokonavost, nazývají se imperfektiva tantum. Existují i jednobodová slovesa pouze dokonavá (*nadchnout, naplakat se, zalyžovat si* aj.), říkáme tomu perfektiva tantum.

Základním tvarem je u většiny sloves jejich forma imperfektivní (*psát*). K perfektivizaci slouží obvykle prefixy (*napsat*). Většina z nich však změní jak vid, tak i význam slovesa (*dopsat, vypsát, přepsat, nadepsat, podepsat, rozepsat*). Proto se k nim tvoří znova nedokonavá slovesa, aby existoval od každého významu pár dokonavé i nedokonavé sloveso (*dopisovat, vypisovat, přepisovat, nadepisovat, podepisovat, rozepisovat*). Protiklad dokonavosti a nedokonavosti se vyjadřuje také využitím různých sufixů (kmenotvorná přípona *-a-, -ova- + -va-*), např. *řici – říkat, sednout – sedat, koupit – kupovat, dát – dávat* aj.

Některé vidové dvojice jsou tvořeny od různých základů (supletivismus), např. *vzít – brát, složit – skládat, najít – nacházet* aj. (Viz Příruční mluvnice češtiny, 2003)

Slovesný vid je další mluvnickou kategorií, kterou vietnamština nemá. Ale pro vyjádření ukončenosti děje, je možné ve vietnamštině vyjádřit pomocí elementu *xong* za slovesem. Element *xong* vyjadřuje uskutečnění a dokončení děje v minulosti, např. *Tôi viết lá thư này xong rồi.* (*Už jsem dopsala ten dopis*). Do češtiny tento element většinou překládáme dokonavým slovesným videm. Element *xong* se může pojit s elementem *đã*, který zdůrazňuje ukončenost děje v minulosti, např. *Tôi đã viết lá thư này xong rồi.* (*Už jsem dopsala ten dopis*).

2.4 Slovesné třídy a vzory

Kmen přítomný – je část slovesa ve třetí osobě singuláru indikativu přezenta po odtržení osobní koncovky *nes-(e)*. Od tohoto kmene se tvoří indikativ přezenta, imperativ a přechodník přítomný.

Podle přítomných tvarů třetí osoby singuláru dělíme slovesa do pěti tříd (*-e, -ne, -je, -í, -á*).

Kmen minulý – je část slovesa ve tvaru přičestí *l-ového* po odtržení koncovek *-l* (*-la, -lo, -li, -ly, -la*), *nes-(l)*. Od tohoto kmene se tvoří préteritum, pasivum opisné, infinitiv pasivní, kondicionál přítomný, i minulý a přechodník minulý.

Podle tvaru třetí osoby singuláru minulého času se slovesné třídy dělí na jednotlivé vzory (*nese, bere, maže, peče, tře/umře; tiskne, mine, tne/začne; kryje, kupuje; prosí, trpí, sází; dělá*)

Kmen infinitivní – je část slovesa ve tvaru infinitivu po odtržení koncovky *-t nes-(t)*, případně *-i; péc-(i)*. Od tohoto kmene se tvoří infinitiv a futurum sloves nedokonavých.

Třídy	Vzory	Časování		Příčestí		Infinitiv
				minulé	trpné	
1. -e	NESE	nesu neseš nese	neseme nesete nesou	nesl	nesen	nést (-i)
	BERE	beru bereš bere	bereme berete berou	bral	brán	brát (-i)
	MAŽE	mažu mažeš maže	mažeme mažete mažou	mazal	mazán	mazat (-i)
	PEČE	peču pečeš peče	pečeme pečete pečou	pekl	pečen	péct, péci
	TŘE	třu třeš tře	třeme třete třou	třel	třen	třít
2. -ne	TISKNE	tisknu tiskneš tiskne	tiskneme tisknete tisknou	tiskl	tištěn tisknut	tisknout (-i)
	MINE	minu mineš mine	mineme minete minou	minul	minut	minout (-i)
	ZAČNE	začnu začneš začne	začneme začnete začnou	začal	začat	začít (-i)
3. -je	KRYJE	kryji/-u kryješ kryje	kryjeme kryjete kryjí/-ou	kryl	kryt	krýt (-i)
	KUPUJE	kupuji/-u kupuješ kupuje	kupujeme kupujete kupují/-ou	kupoval	kupován	kupovat (-i)
4. -í	PROSÍ	prosím prosiš prosí	prosíme prosíte prosí	prosil	prošen	prosit (-i)
	TRPÍ	trpím trpíš trpí	trpíme trpíte trpí	trpěl	trpěn	trpět (-i)
	SÁZÍ	sázím sázíš sází	sázíme sázíte sází/sázejí	sázel	sázen	sázet (-i)
5. -á	DĚLÁ	dělám děláš dělá	děláme děláte dělají	dělal	dělán	dělat (-i)

Tabulka č. 5: Přehled slovesných tříd a vzorů

Sloveso	Časování		Příčestí		Imperativ
			minulé	trpné	
BÝT	budu budeš bude	budeme budete budou	byl		bud'
ČÍST	čtu čteš čte	čteme čtete čtou	četl	čten	čti
CHTÍT	chci chceš chce	chceme chcete chtějí	chtěl	chtěn	chtěj
JÍST	jím jíš jí	jíme jíte jedí	jedl	jeden (sněden)	jez
JÍT	jdu jdeš jde	jdeme jdete jdou	šel		jdi
MÍT	mám máš má	máme máte mají	měl		měj
PÍT	piji/-u piješ pije	pojeme pijete pijou/-í	pil	pít	pij
PSÁT	píšu píšeš píše	píšeme píšete píšou	psal	psán	piš
STÁT	stojím stojíš stojí	stojíme stojíte stojí	stal		stůj
VĚDĚT	vím víš ví	víme víte vědí	věděl	věděn	věz
ŽÍT	žiji/-u žiješ žije	žijeme žijete žijí/-ou	žil	žit	žij

Tabulka č. 6: Přehled vybraných obtížnějších sloves

3 Doporučení pro lingvodidaktickou prezentaci českého slovesa pro vietnamské mluvčí

Začala bych ukázkou postupu pro začátečníky a výuku češtiny bych zahájila českou abecedou. Hodně bych se zaměřila na písmena, která dělají problémy vietnamským mluvčím jako *c* (*chci, citron, cukr*), jelikož *c* vyslovují jako [s], dále *d', ř, t'*, protože tahle písmena vietnamština nemá. Vietnamští mluvčí mají tendenci dávat přízvuk na poslední slabiku slova. Já osobně bych se této chybě raději vyhnula, než-li se jí pak musela odnaučit. Proto navrhuji zařadit několik základních fází (*Dobrý den; Jak se máte? Jak se jmenujete? Já se jmenuji... aj.*) do úvodní lekce, a to z důvodů, abychom se studenty mohli procvičit přízvuk a mohli je na tuto problematiku upozornit.

V dalších lekcích bych již začala se slovesem. Jelikož sloveso je základ české věty, jak jsem několikrát psala, je mluvnickým i významovým centrem věty, a navíc je dobře naučitelné. Výuka cizích jazyků většinou začíná pomocným slovesem *být*, čeština by tedy neměla být výjimkou.

Nejdříve bych prezentovala pomocné sloveso *být* v přítomném čase, přitom bych nezapomínala na osobní zájmena. Negace tvoříme přidáním *ne-* před pomocným slovesem, výjimkou je třetí osoba singuláru.

Zájmeno	Klad	Zápor	Kladná otázka	Záporná otázka
já	jsem	nejsem	Jsem?	Nejsem?
ty	jsi	nejsi	Jsi?	Nejsi?
on, ona, ono	je	není	Je?	Není?
my	jsme	nejsme	Jsme?	Nejsme?
vy	jste	nejste	Jste?	Nejste?
oni, ony, ona	jsou	nejsou	Jsou?	Nejsou?

Tabulka č. 7: Pomocné sloveso *být* v přítomném čase

Ne- stojí i před významovým slovesem (*já jsem nepsal, já bych nepsal...*). Je potřeba zdůraznit, že v české větě může být více záporů (*Nikdy jsem nejela autem*), jelikož ve vietnamštině může mít věta jenom jeden zápor (*Tôi chưa đi ô tô bao giờ*).

Dále bych pokračovala s časováním pomocného slovesa *být* v minulém čase (přezentní tvar + přičestí minulé), tvořením záporných tvarů a otázek. Pozor na třetí osoby, bez přezentního tvaru.

Zájmena	Klad	Zápor	Kladná otázka	Záporná otázka
já	jsem byl/-a	jsem nebyl/-a	Byl/-a jsem?	Nebyl/-a jsem?
ty	jsi byl/-a	jsi nebyl/-a	Byl/-a jsi?	Nebyl/-a jsi?
on, ona, ono	byl/-a/-o	nebyl/-a/-o	Byl/-a/-o?	Nebyl/-a/-o?
my	jsme byli/-y	jsme nebyli/-y	Byli/-y jsme?	Nebyli/-y jsme?
vy	jste byli/-y	jste nebyli/-y	Byli/-y jste?	Nebyli/-y jste?
oni, ony, ona	byli/-y/-a	nebyli/-y/-a	Byli/-y/-a?	Nebyli/-y/-a?

Tabulka č. 8: Pomocné sloveso *být* v minulém čase

V další hodině by začal výklad pomocného slovesa *být* v budoucím čase.

Zájmena	Klad	Zápor	Kladná otázka	Záporná otázka
já	budu	nebudu	Budu?	Nebudu?
ty	budeš	nebudeš	Budeš?	Nebudeš?
on, ona, ono	bude	nebude	Bude?	Nebude?
my	budeme	nebudeme	Budeme?	Nebudeme?
vy	budete	nebudete	Budete?	Nebudete?
oni, ony, ona	budou	nebudou	Budou?	Nebudou?

Tabulka č. 9: Pomocné sloveso *být* v budoucím čase

Základní otázky doplňovacího typu (*Kdo jsi? Kde jsi byl? Kde budeš?*) se tvoří pomocí vztažných zájmen (*kdo, co, jaký, který, čím...*) nebo zájmenných příslovcí (*kde, kam, kdy, jak, proč...*), zájmeno nebo příslovce vždycky stojí na prvním místě a pak následuje pomocné sloveso.

Vysvětlila bych co znamená *tykání* a *vykání*. S vietnamštinou bych to porovnávala tak, že *tykání* = *když mluvčí hovoří se svými vrstevníky a přáteli*; *vykání* = *když mluvčí hovoří s neznámými lidmi, s nadřízenými, s lidmi, kteří jsou starší než mluvčí, se svými rodiči a prarodiči* (ve Vietnamu se rodičům a prarodičům jenom vyká).

Osobní koncovky u přítomného času budou jistě působit komplikace. Nejen že každá osoba má jinou koncovku, ale téměř každé sloveso se časuje jinak. K tomu, aby vietnamští mluvčí mohli správně časovat, se slovesa dělí do čtyř skupin podle zakončení slovesa v infinitivu:

-at (*dělat, volat, pomáhat, padat, objednávat, usmívat se, povídat, znát, žádat, trvat...*); osobní koncovky (*-ám, -áš, -á, -áme, -áte, -ají*) se prodlužují, výjimkou tvoří třetí osoba plurálu.

-ovat (*studovat, kupovat, sprchovat se, známkovat, číslovat, hlasovat, pochybovat, listovat, fotografovat, motivovat...*); osobní koncovky (*-ji/ju, -ješ, -je, -jeme, -jete, -jí/jou*). Odstraníme-li koncovku *-ovat*, musíme přidat mezi kořenem slova a osobní koncovkou **-u** ve všech osobách (*studuji, studuješ..., kupuji, sprchuji se, známkuji, čísluji, hlasuji, pochybuji, listuji...*).

Upozornila bych na koncovku *-at* a *-ovat*, aby nedošlo k omylu, jelikož může nastat situace, že mluvčí bude časovat sloveso *studovat* takto: *studovám* (jako *dělám*). Pozor na *plavat* (*plavu...*).

-it/-et/-ět (*mluvit, prosit, oznámit, vařit, platit; sázet, bydlet, večerět, vracet; trpět, chybět, vidět, sedět, ležet...*); osobní koncovky (*-ím, -íš, -í, -íme, -íte, -í*) se opět prodlužují.

Dále na „**obtížnější**“ slovesa typu *číst, psát, pít, jít, brát...*, která mají společné osobní koncovky (*-u, -eš, -e, -eme, -ete, -ou*), dochází však u nich v kmeni přítomném k hláskovým změnám (*čtu, píšu, piju, jdu, беру...*).

Záporné tvary se tvoří přidáním *ne-* před významovým slovesem (*nedělám, nestuduji, nemluvím, nečtu...*).

Látku bych prezentovala postupně, nikoli najednou, zvláště slovesné třídy bych nevykládala v rámci jedné lekce. Studenti potřebují čas na důkladné procvičení sloves.

Nyní už mohu začít s minulým a budoucím časem. Dosud jsem prezentovala slovesa v přítomném čase, studenti již znají prezentní koncovky, začnu tedy s minulým časem. Minulý čas se tvoří z přičestí minulého (= kmen minulý + -l, -la, -lo; -li, -ly, -la → ve shodě s jmenným rodem a číslem subjektu) + prezentní tvary pomocného slovesa *být* v první a druhé osobě singuláru i plurálu, ve třetích osobách se pomocné sloveso vypouští. Viz podrobněji str. 30.

Zájmena	Klad	Zápor	Kladná otázka	Záporná otázka
já	jsem studoval/-a	jsem nestudoval/-a	Studoval/-a jsem?	Nestudoval/-a jsem?
ty	jsi studoval/-a	jsi nestudoval/-a	Studoval/-a jsi?	Nestudoval/-a jsi?
on, ona, ono	studoval/-a/-o	nestudoval/-a/-o	Studoval/-a/-o?	Nestudoval/-a/-o?
my	jsme studovali/-y	jsme nestudovali/-y	Studovali/-y jsme?	Nestudovali/-y jsme?
vy	jste studovali/-y	jste nestudovali/-y	Studovali/-y jste?	Nestudovali/-y jste?
oni, ony, ona	studovali/-y/-a	nestudovali/-y/-a	Studovali/-y/-a?	Nestudovali/-y/-a?

Tabulka č. 10: Minulý čas

Zjišťovací otázku (*Studoval jsi?*) utvoříme tak, že významové sloveso umístíme na první místo ve větě, dále následuje pomocného sloveso, pak ostatní větné členy. Jako odpověď na tuto otázku stačí tvar významového slovesa bez slovesa pomocného (*(Ne)studoval*).

Na řadu přichází budoucí čas, který se tvoří z futura pomocného slovesa *být* + infinitiv významového slovesa. Jde o formu složenou, která vyjadřuje děj následující za okamžikem promluvy. Viz podrobněji str. 31.

Zájmena	Klad	Zápor	Kladná otázka	Záporná otázka
já	budu studovat	nebudu studovat	Budu studovat?	Nebudu studovat?
ty	budeš studovat	nebudeš studovat	Budeš studovat?	Nebudeš studovat?
on, ona, ono	bude studovat	nebude studovat	Bude studovat?	Nebude studovat?
my	budeme studovat	nebudeme studovat	Budeme studovat?	Nebudeme studovat?
vy	budete studovat	nebudete studovat	Budete studovat?	Nebudete studovat?
oni, ony, ona	budou studovat	nebudou studovat	Budou studovat?	Nebudou studovat?

Tabulka č. 11: Budoucí čas

Při tvoření otázek stojí pomocné sloveso na prvním místě, následuje významové sloveso v infinitivu (*Budeš studovat?*). Jako odpověď stačí tvar pomocného slovesa (*Budu/Nebudu*).

Co se týče kondicionálu, zmínila bych se studentům, že v češtině existuje kondicionál přítomný a minulý. V této hodině bych se zabývala pouze kondicionálem přítomným, za prvé kondicionál přítomný se v běžné konverzaci používá mnohem častěji, za druhé bude-li student ovládat kondicionál přítomný, tak kondicionál minulý by mu neměl činit problém. Kondicionál přítomný se tvoří z přičestí minulého (=kmen minulý + -l, -la, -lo; -li, -ly, la → ve shodě s jmenným rodem a číslem subjektu) + volný morfém *by*. Viz podrobněji str. 33.

já bych studoval/-a

ty bys studoval/-a

on, ona, ono by studoval/-a/-o

my bychom studovali/-y

vy byste studovali/-y

oni, ony, ona by studovali/-y/-a

Imperativ se tvoří od kmene přítomného a pouze u druhé osoby singuláru (*studuj!*), první osoby plurálu (*studujme!*) a druhé osoby plurálu (*studujte!*). Toto jsou základní tvary imperativu pro začátečníky, další příklady imperativu viz podrobněji str. 32.

Pasivum opisné se tvoří pomocí tvarů pomocného slovesa *být* + přičestí trpné (kmen minulý + morfém *-(e)n...*; *-t...*). Ve slovesném rodě trpném podmět věty není původcem, vykonavatelem ani nositelem děje, děj činí někdo jiný.

Jana píše dopis. → *Dopis je psán Janou.*

Pes mě pokousal. → *Já byla pokousána psem.*

Maminka namalovala obraz. → *Obraz byl namalován maminkou.*

Pasivum zvrtné je ve spojení se slovesem + se (osobní zvrtné zájmeno), *Obchody se zavírají; Obchody se zavřely; Obchody se budou zavírat;*

Jaký je mezi nimi rozdíl? Pasivum opisné vyjadřuje stav, výsledek děje a spíše klade důraz na slovesa dokonavá. Má knižní charakter než pasivum zvrtné. Zatímco pasivum zvrtné vyjadřuje opakovanou činnost nebo děj aktuálně probíhající a užívá se spíše u sloves nedokonavých. Viz podrobněji str. 35.

Vykládala jsem jednotlivé slovesné kategorie dle složitosti, od nejjednodušších po nejobtížnějších.

Přejdu nyní k prezentaci slovesného vidu, tato látka je spíše určena pro mírně pokročilé až pokročilé vietnamské bohemisty. Pokusím se ve zjednodušující zkratce uvést část příkladů tohoto jevu.

Pro počáteční představu o povaze nedokonavých a dokonavých sloves se dobře osvědčuje příměr s nímž přicházejí I. Poldauf a K. Šprunk ve své gramatice *Čeština jazyk cizí* (1968): nedokonavé sloveso děj „filmuje“ (zaměřuje se na procesuální charakter děje, průběhovost, neukončenost, trvání, směřování děje k dosažení jistého cíle), zatímco dokonavé děj „fotografuje“

(děj je „shrnut“, „kondenzován“, završen, vyčerpán, časově ohraničen, dále už neprobíhá).

Rozdíl v prezentování děje lze ukázat např. na těchto příkladech:

1) Představme si, že odjíždíme na týdenní služební cestu a před odjezdem řekneme svému partnerovi: a) *Každý den ti budu psát dopis*; b) *Každý den ti napíšu dopis*. Kolik dopisů v tom kterém případě napíšeme?

2) Někomu oznamujeme: a) *Zítرا odpoledne si koupíme rádio*. b) *Zítرا odpoledne (si) budeme kupovat rádio*. (V první alternativě jsme si jisti, že rádio skutečně koupíme, ve druhém případě o výsledku nehovoříme, není dokonce zřejmé, že si ho obstaráme, je možné, že budeme nové rádio teprve vybírat).

3) Překladatelka oznámí: a) *Přeložila jsem ten článek za týden* (konstatuje se vykonání děje, splnění cíle v určitém časovém úseku); b) *Překládala jsem ten článek týden* (zde je možné mít interpretací několik – dotyčná osoba s určitým záměrem zdůrazňuje trvání děje, poukazem na časovou náročnost chce např. obdržet vyšší honorář; může se také ale stát, že jde o zdůraznění trvání a náročnosti děje a o jeho nedokončení aj.).

Podrobnější výklad viz Slovesný vid, str. 38.

Podle mě nejjednodušší vysvětlení slovesného vidu je, že sloveso nedokonavé vyjadřuje děj probíhající, neohraničený v minulosti, přítomnosti nebo budoucnosti (*maloval jsem, maluji, budu malovat*) a sloveso dokonavé vyjadřuje děj ohraničený, ukončený v minulosti nebo v budoucnosti (*namaloval jsem, namaluji*).

Slovesa nedokonavá většinou končí na *-at* (*napsat*), *-ovat* (*kupovat*) a mají své vidové protějšky (*psát, koupit*). Jinak slovesa dokonavá mají obvykle prefixy (*napsat, dopsat, nakoupit, dokoupit*).

Pevně doufám, že toto rozdělení bude užitečné i nápomocné a vietnamští mluvčí budou díky tomu správně rozlišovat slovesné vidy.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce byla snaha vytvořit jednoduchý návod, jak z lingvodidaktického hlediska úspěšně (tedy mimo jiné srozumitelně, výstižně, naučitelným způsobem) prezentovat české sloveso vietnamským mluvčím.

K tomu, aby byl výklad efektivní, jsem hned na začátku charakterizovala jazyk k typologického hlediska, jelikož na základě typologie se odvíjí celá gramatika.

V poslední kapitole své práce jsem se soustředila na výklad pomocného slovesa *být* v přítomném, minulém i budoucím čase, jak se tvoří negace a otázka. Nejdůležitějším krokem pro zvládnutí časování sloves v přítomném čase jsou slovesné třídy, které se v češtině rozlišuje do pěti tříd podle zakončení tvarů třetí osoby singuláru. Pro cizince, v tomto případě pro vietnamské mluvčí, se sloveso dělí pouze do čtyř tříd podle zakončení slovesa v infinitivu *-at* (*dělat*); *-ovat* (*kupovat*); *-it* (*prosit*), *-et* (*sázet*), *-ět* (*trpět*); a zbytek. A to z jednoho důvodu, aby vietnamští mluvčí mohli slovesa zařadit do jednotlivých tříd a podle toho správně časovat slovesa v přítomném čase. Toto třídění neplatí vždycky, např. *mazat* – končí na *at*, ale *mažu...*, nikoli jako *dělat* (*dělám*), jsou i další obtížnější slovesa typu *číst*, *psát*, *brát...*, kdy dochází k hláskovým změnám v kmeni přítomném. Pro vietnamské mluvčí nezbývá nic jiného, než se naučit nazpaměť časování těchto sloves, alespoň do té doby, než v sobě najdou cit pro tento flexivní jazyk. Dále jak se tvoří préteritum, futurum, kondicionál, imperativ a pasivum. Pro mírně pokročilé až pokročilé studenty je připraven slovesný vid. Tato kapitola je složitá na vysvětlení, ale držela jsem se toho, že nedokonavé sloveso děj „filmuje“, zatímco dokonavé sloveso děj „fotografuje“.

Lingvodidaktická prezentace aspektu a ostatní slovesné kategorie v češtině vietnamským mluvčím je velmi složitá, proto vyžaduje vyloženou látku aplikovat na řadu konkrétních názorných příkladů a náležitě procvičit.

RESUMÉ

Při psaní této práce jsem našla vysvětlení na otázku, proč má čeština volný slovosled, zatímco ve vietnamštině je slovosled pevný. Srovnávala jsem vybrané mluvnické kategorie českého a vietnamského slovesa. Při tom jsem se setkala s mluvnickou kategorií, kterou vietnamské sloveso nemá, tj. slovesný vid. V poslední kapitole své práce jsem se snažila vytvořit jednoduchý návod, jak srozumitelně a naučným způsobem prezentovat české sloveso vietnamským mluvčím.

SUMMARY

When writing this thesis I found an explanation of the fact that Czech has free word order whereas Vietnamese word order is fixed. The comparison of selected grammatical categories of Czech and Vietnamese verbs revealed a category which is not present in the Vietnamese verb, i.e. the aspect. In the last chapter of my thesis I tried to create a simple method of presenting the Czech verb clearly and instructively to Vietnamese learners of Czech.

BIBLIOGRAFIE

Odborná literatura

- Čechová, Marie a kol.: Čeština, řeč a jazyk. Praha, ISV 1996
- Čermák, František: Jazyk a jazykověda. Praha, Karolinum 2007
- Černý, Jiří: Úvod do studia jazyka. Olomouc, Rubico 1998
- Erhart, Adolf: Základy jazykovědy. Praha, SPN 1990
- Hrbáček, Josef: Úvod do studia českého jazyka. Praha, SPN 1984
- Hrbáček, Josef: Úvod do studia českého jazyka. Praha 1994
- Hrdlička, Milan: Jak vykládám cizincům aspekt. In: Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUCCJ) 2003-2005. Praha, Akropolis 2005
- Mašková, Drahuše: Český jazyk – přehled středoškolského učiva. Třebíč 2005
- Palková, Zdeňka: Fonetika a fonologie češtiny. Praha, Karolinum 1994
- Příruční mluvnice češtiny. Praha, NLN 2003
- Slavická, Binh: Praktická fonetika vietnamštiny. Praha, Karolinum 2008
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha, Academia 2005
- Từ điển tiếng Việt phổ thông. TP HCM 2002

Učebnice češtiny pro cizince

- Bischofová, Jana a kol.: Čeština pro středně a více pokročilé. Praha, Karolinum 2004

Učebnice vietnamštiny pro cizince

- Hlavatá, Lucie a Slavická, Binh: Praktická vietnamština. Praha, Fortuna 2003
- Nguyen Phan Canh: Základy vietnamštiny. Praha, SPN 1984

Webové stránky

- <http://kcjl.upol.cz/zshml/mapa1.jpg>